

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร รอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดเพชรบุรี

Factors Relating to the success use the Philosophy Sufficiency Economy of Famers around Huay Sai Royal Development Study Center Phetchaburi Province Thailand

วัชร ปิ่นทอง^{1*} และ สุรพล เศรษฐบุตร¹

Watchara Pinthong^{1*} and Suraphol Sreshthabutra¹

บทคัดย่อ: การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ของเกษตรกรกลุ่มที่ประสบความสำเร็จและกลุ่มที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ในการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินชีวิตรวมทั้ง วิเคราะห์ถึงปัจจัย เหตุ การไม่เข้าร่วมโครงการของเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อัน เนื่องมาจากพระราชดำริ และค้นหาวิธีการ ในการส่งเสริมการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำเสนอเป็น แนวทาง ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือเกษตรกรที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ และเป็นสมาชิกศูนย์ห้วยทรายฯ โดยแบ่งเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มที่ประสบความสำเร็จแล้ว 39 ราย 2. กลุ่มที่ยัง ไม่ประสบความสำเร็จ 127 ราย และ 3. กลุ่มที่ไม่รับนำไปใช้ 368 ราย โดยรวมจำนวนทั้งสิ้น 534 ราย การศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี เป็นการศึกษาวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบ ผสมผสาน (Mix Method) โดยการใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีขั้นตอนดังนี้ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ศึกษาจากตำราเอกสาร บทความ วิทยุ หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตการวิจัยและสร้างเครื่องมือ วิจัย ให้ครอบคลุมความมุ่งหมายการวิจัย ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ จากเอกสาร เพื่อกำหนดขอบเขตและเนื้อหาแบบทดสอบ เพื่อให้มีความชัดเจนตามความมุ่งหมายการวิจัยยิ่งขึ้น นำข้อมูลที่ได้มาสร้างแบบสัมภาษณ์

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์ มาทำการตรวจสอบความ สมบูรณ์ ของการตอบคำถามทั้งหมด นำผลที่ได้จากการประมวลผลมาอธิบายความหมาย โดยการใช้สถิติ เชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ในขั้นตอนระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้การวิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างชัดเจน

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ และความไม่สำเร็จ ของเกษตรกรในการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิต คือ แหล่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมาคือ สภาพดิน ร้อยละ 74.4 ซึ่งมีความสัมพันธ์กับกลุ่มที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ พบว่าน่าเป็นปัจจัยหลัก ที่ทำให้ การเกษตรสำเร็จได้ และสามารถดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญา

¹ สาขาส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบท คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Department of Agricultural Economics and Extension, Faculty of Agriculture Chiang Mai University, Chiang Mai 50200

* Corresponding author: watpin53@hotmail.com

เศรษฐกิจพอเพียงได้ แต่มีความขัดแย้งกับกลุ่มไม่รับนำไปใช้ โดยพบว่า เงินทุนเป็นปัจจัยคิดเป็นร้อยละ 91.0 รองลงมา คือ สภาพดิน ร้อยละ 59.4 ตลอดจนความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างกัน ทำให้มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ

วิธีการส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ควรมีการขยายผลโดยการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นและเกษตรกรสู่เกษตรกรด้วยกัน ให้เกิดความยั่งยืน ส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรมีความสำเร็จมากขึ้น

คำสำคัญ: เศรษฐกิจพอเพียง

ABSTRACT: The objectives of this study were: 1) to analyze the factors affecting the ways of life of successful farmers and unsuccessful farmers in the application of the sufficiency economy philosophy in their lives, and to analyze the actual factors which hamper the farmers living in the area from joining the Huay Sai Royal Development Study Center; 2) to find out the pattern, the approach and the way to drive the sufficiency economy philosophy of the Huay Sai Royal Development Study Center; and 3) to present a guideline for driving the sufficiency economy philosophy process of the Huay Sai Royal Development Study Center. Samples used in this study were farmers who live in the villages surrounding the Huay Sai Royal Development Study Center and who were also members of the Huay Sai Royal Development Study Center. The farmers were divided into 3 groups: 1) successful farmers (39 samples); 2) unsuccessful farmers (127 samples); and 3) non-participating farmers (368 samples). The total was 534 samples. The research of the process driving the sufficiency economy philosophy at the Huay Sai Royal Development Study Center, Phetchaburi province was integrative in nature, combining both quantitative research and qualitative research. The research tools included: secondary data study of texts, articles, documents, theories and related research to determine the scope of the study and to create a research tool that covers the objectives of the research; primary data study of how to create in-depth interviews from documents to determine the scope and content of the test. The data were analyzed by using descriptive statistics well as inferential statistics. The results showed that the factors affecting the success and failure of farmers practicing the sufficiency economy philosophy were water resources (100%) followed by soil (74.4%), both of which were associated with the unsuccessful group. It was found that water was the main cause of success in agriculture and the ability to lead a life while following the sufficiency economy philosophy. However, there was a conflict with the non-participating group which found that funds was the main factor (91%), followed by soil (59.4%) as well as different levels of understanding among the farmers. These things affected their decision to participate in the project. The approach to drive the sufficiency economy philosophy at the Huay Sai Royal Development Study Center should be expanded with the transfer of knowledge from generations to generations, and from farmers to farmers to create sustainability and to support the farmers so that they become more successful.

Keyword: sufficiency economy

บทนำ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบันมีหลายหน่วยงานที่ดำเนินการสนองพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในเรื่องการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไป ดำเนินการปรับใช้กับหน่วยงานของตนเองและส่งเสริมให้สมาชิกหรือประชาชนที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการอบรม การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้กับชีวิตประจำวัน การศึกษาดูงานของผู้ที่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปแล้วประสบความสำเร็จ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตลอดไปจนถึงการถ่ายทอดความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สามารถกลับไปดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากศูนย์พัฒนาห้วยทรายฯ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ ของการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ประสบความสำเร็จ และขยายผลให้รายอื่นๆ ประสบความสำเร็จนั้น มีความยากลำบากมาก เนื่องจากสภาพปัญหาของเกษตรกรแต่ละรายไม่เหมือนกัน ประกอบกับเกิดแนวความคิดที่แตกต่างกันระหว่างเกษตรกรกับเกษตรกรด้วยกันในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงเกษตรกรส่วนหนึ่งเข้าใจว่าเป็นเรื่องที่สามารถทำได้จริง แต่เกษตรกรอีกส่วนหนึ่งคิดว่าไม่สามารถทำได้หรือใช้ได้ กับสภาพครอบครัวของตนเองด้วยเหตุผลหลายประการ

และเกษตรกรอีกส่วนหนึ่งคิดว่า เป็นเรื่องของนโยบาย เพียงการส่งเสริมเท่านั้น ไม่ได้เน้นเป็นจริงเป็นจังเท่าใด ใครทำได้ก็ทำ ใครทำไม่ได้ก็ไม่ ต้องทำ ความชัดเจนในการปฏิบัติยังไม่แน่นอนในส่วนนี้เป็นเพียงความเข้าใจของเกษตรกรเองเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการแก้ไขปัญหาที่มีความจำเป็นที่จะต้องวิจัยเพื่อให้ทราบ ถึงปัญหาที่แท้จริง และประยุกต์ศาสตร์การดำเนินงานให้มีความสอดคล้อง และตรงจุดของปัญหา การศึกษาวิจัยถึงการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความจำเป็นอย่างยิ่งยวด ในการค้นพบถึงสภาพ ปัญหาและนำไปสู่การแก้ไข เพื่อให้เกษตรกรประสบความสำเร็จในการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการศึกษาวิจัยนี้จะช่วยในการ กำหนดการส่งเสริมปัจจัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อใช้เป็นแนวทางการ จัดทำกลยุทธ์การส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

หากไม่มีงานวิจัยลักษณะนี้ออกมา การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็ยังคงประสบปัญหาของการหาทางออกในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ และขาดกลยุทธ์ที่จะทำให้ ผู้ไม่ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหันกลับมาใช้เพื่อ นำไปสู่ความสำเร็จและสู่การขยายผลต่อไปโดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ 1) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มี ผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ และเกษตรกรกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จในการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดำเนินชีวิต รวมทั้ง วิเคราะห์ถึงปัจจัยเหตุการณ์ไม่เข้าร่วมโครงการของ เกษตรกรในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายเนื่อง มาจากพระราชดำริ และ 2) เพื่อค้นหารูปแบบวิธีการ ดำเนินชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเสนอเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วย ทรายอันเนื่อง มาจากพระราชดำริ

กังสดาล (2544) ได้ศึกษาพลวัตชุมชนบ้านเป็ด ในภาคใต้แนวคิดเศรษฐกิจ พอเพียง เพื่อศึกษาพัฒนา การชุมชนด้านเศรษฐกิจ ศึกษาลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงที่มีในชุมชน และ ปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะ

เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านป่าเกร็ดใน อ.เมือง จ.ตราด ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน เริ่มต้นจากการมีเศรษฐกิจเป็นระบบการผลิตแบบ ดั้งเดิม คือ เพื่อการบริโภค ภายในครัวเรือน มีชีวิต เรียบง่าย ปลูกข้าวไว้กินเอง หารายได้จากแหล่ง ธรรมชาติ หนองน้ำ และป่าชายเลน ที่อุดมสมบูรณ์ มีการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จากนั้นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต 135 และรูปแบบ การผลิต จากการรับการเปลี่ยนแปลงจากกระแส ตะวันตกเข้ามา เริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ยางพารา เงาะ ทุเรียน แบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้วิถีชีวิต แบบพึ่งพาตนเองหมดไป กลายเป็นต้อง พึ่งพา ทรัพยากรจากภายนอกชุมชนทั้งสิ้น นอกจากนี้การเข้า มาของนายทุน ได้เปลี่ยนป่าไม้และนาข้าวเป็น นาถั่ว เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรแหล่งอาหารและ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ของชุมชนค่อยๆ ล่มสลายไปพร้อมกับความเติบโตของค่านิยมทุนสมัย จนกระทั่งชาวบ้านได้ตระหนักและหาหนทางแก้ไข ปัญหาได้ระดับหนึ่ง และชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นผลเสีย ของการพัฒนาที่ผ่านมา มีความพยายามที่จะปรับ เปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตและรูปแบบการผลิตให้ดำเนิน รอยตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ศศิพร ปาณิกบุตร (2544) ได้ทำการศึกษา “เรื่อง ปัจจัยทางสังคมและ เศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับ การดำเนินชีวิตของเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจ พอเพียงตามแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่” พบว่า เกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำรินี้ในรูปแบบ เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่ง ได้แก่ ระดับการศึกษา ขนาดของครัวเรือน การเป็น สมาชิกกลุ่มทางสังคม รายได้ รายจ่าย การถือครอง ที่ดิน รวมถึงการ ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ และ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ ยกเว้น หนี้สิน เท่านั้น ไม่มีความสัมพันธ์กับการเลือกดำเนินชีวิต ตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่

อรสุตา เจริญรัต (2546) ได้ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการปรับตัวของเศรษฐกิจพอเพียงว่า ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนผ่านจากสังคมประเพณีมาสู่สังคมทันสมัยนั้น เศรษฐกิจพอเพียงสามารถดำรงอยู่และปรับตัวไปโดยมีเงื่อนไข ปัจจัยและกระบวนการอย่างไร โดยได้กำหนดนิยามและขอบเขตของเศรษฐกิจพอเพียงว่า ประกอบด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ 4 ประการ คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนและการจัดสรรผลผลิต

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Method) โดยการใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อมุ่งเน้นในการหาข้อเท็จจริง

ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา

หมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วย 4 ตำบล 29 หมู่บ้าน ได้แก่ 1. ตำบลชะอำ 2. ตำบลห้วยทรายเหนือ 3. ตำบลไร่ใหม่พัฒนา 4. ตำบลสามพระยา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการอบรมเผยแพร่ 177 ความรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากศูนย์ศึกษาพัฒนาฯ และมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตประชากร (Population) คือเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยทรายฯ จำนวน 4 ตำบล ได้แก่ ตำบล ชะอำ 18 ครัวเรือน, ตำบลห้วยทรายเหนือ 30 ครัวเรือน, ตำบลไร่ใหม่พัฒนา 63 ครัวเรือน และตำบลสาม พระยา 55 ครัวเรือน ซึ่งมีประชากรทั้งหมด 4,065 คน โดยเป็นสมาชิกศูนย์เพียง 166 ครัวเรือน ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในครัวเรือนที่เป็นสมาชิกศูนย์

เท่านั้น โดยกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ (Unit of analysis) คือหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือนละ 1 คน

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้จำแนกขอบเขตของประชากรที่ศึกษาเป็น 3 กลุ่มดังนี้

ประชากรกลุ่มที่ 1 คือ เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จทั้งสิ้น 39 คน จำแนกตามตำบลได้ดังนี้

ตำบลชะอำ	จำนวน	9	คน
ตำบลห้วยทรายเหนือ	จำนวน	9	คน
ตำบลไร่ใหม่พัฒนา	จำนวน	12	คน
ตำบลสามพระยา	จำนวน	9	คน
รวม	จำนวน	39	คน

โดยเกษตรกรกลุ่มนี้ได้รับการประเมินจากศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยทรายฯ ว่าเป็นกลุ่มที่มีความสำเร็จการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามข้อกำหนดจากศูนย์ฯ และสามารถขยายผลสู่เกษตรกรกลุ่มอื่นได้ ประชากรกลุ่มที่ 2 เป็นเกษตรกรที่ได้เข้าร่วมโครงการและได้รับการอบรมถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยทรายฯ เช่นเดียวกับกลุ่มที่ 1 แต่เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วกลับยังไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งมีจำนวน 127 คน จำแนกตามตำบลได้ ดังนี้

ตำบลชะอำ	จำนวน	9	คน
ตำบลห้วยทรายเหนือ	จำนวน	21	คน
ตำบลไร่ใหม่พัฒนา	จำนวน	51	คน
ตำบลสามพระยา	จำนวน	46	คน
รวม	จำนวน	127	คน

ประชากรกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมโครงการ แต่อยู่ในหมู่บ้านรอบศูนย์โดยใช้วิธีสัมภาษณ์ โดยความสมัครใจของเกษตรกรโดยประสานงานกับผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านในการเรียกประชุมหมู่บ้านในแต่ละตำบล เพื่อสัมภาษณ์ถึงความสมัครใจในการให้ข้อมูลต่อไป จำแนกตามตำบลได้ดังนี้

ตำบลชะอำ	จำนวน	43	คน
ตำบลห้วยทรายเหนือ	จำนวน	93	คน
ตำบลไร่ใหม่พัฒนา	จำนวน	126	คน
ตำบลสามพระยา	จำนวน	106	คน
รวม	จำนวน	368	คน

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของประชากรกลุ่มที่ 3 ใช้การคำนวณจากสูตร Taro Yamane ใน พวงรัตน์

(2540) ซึ่งสามารถจำแนกกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาดัง Table 1

Table 1 Sampling Population

District	Success Group (Group 1)	Non Success Group (Group 2)	Non Participate (Group 3)
Cha-am	9	9	43
Huy sai nur	9	21	93
Rai mai patina	12	51	126
Sampaya	9	46	106
Total	39	127	369

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์ (Interview Schedule) การจัดเวทีเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (Indepth interview) การบันทึกภาคสนาม และบันทึกประจำวัน (take note) เก็บข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์ มาทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ ของการตอบคำถามทั้งหมด นำผลที่ได้จากการประมวลผลมาอธิบายความหมาย โดยการใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics)

การตรวจสอบข้อมูล

กำหนดวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่ต่างกัน หมายถึง กลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ต่างกันรูปแบบการนำไปใช้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่แตกต่างกันตลอดไปจนถึงสถานภาพทางปัจจัยการผลิตที่แตกต่างกัน สถานที่ต่างเวลา ที่ต่างกันและตรวจสอบโดยการสัมภาษณ์การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและ มีความสอดคล้องและน่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive analysis) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ในขั้นตอนระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้การวิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างชัดเจน โดยการแยกข้อมูลบันทึกในแบบบันทึกภาคสนามเมื่อรวบรวมข้อมูลได้ครบตามประเด็นกรอบแนวคิดแล้วจึงนำมาจัดทำข้อสรุปเบื้องต้น โดยการเชื่อมโยงประเด็นต่างๆ แล้วหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อตรวจสอบจนมั่นใจว่าข้อมูลที่ได้รับ

คำพูดจากบทสัมภาษณ์เรียงลำดับข้อมูลเพื่อเขียนเป็นรายงานผลการศึกษากการวิจัยวิเคราะห์และสรุปบทเรียน ถอดองค์ความรู้ร่วมกันโดยยึดหลักและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการศึกษา

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลของเกษตรกรทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ประสบความสำเร็จ กลุ่มที่ยังไม่สำเร็จ และกลุ่มที่ไม่รับนำไปใช้ ทำให้ทราบข้อแตกต่างของเกษตรกร และยังสามารถสรุปเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับเกษตรกรในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายเนื่องมาจากพระราชดำริ กลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ดังตัวอย่างปัจจัยนี้

เกษตรกรกลุ่มที่สำเร็จ พบว่า เกษตรกรมากกว่ากึ่งหนึ่งมีพื้นที่ถือครอง มากกว่า 35 ไร่ คิด เป็นร้อยละ 71.8 รองลงมา คือ 31-35 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 23.1 และมีพื้นที่ถือครองทำการเกษตร 25-30 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 5.1 เกษตรกรกลุ่มที่ยังไม่สำเร็จ พบว่า เกษตรกรน้อยกว่ากึ่งหนึ่งมีพื้นที่ถือครอง 31-35 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 31.5 รองลงมา 11-15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.3 และ

มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตร มากกว่า 35 ไร่ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 3.1 เกษตรกรกลุ่มที่ไม่รับนำไปใช้ พบว่า เกษตรกรน้อยกว่ากึ่งหนึ่งมีพื้นที่ถือครอง 11-15 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 44.4 รองลงมา 16-20 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 21.3 และมีพื้นที่ถือครองทำการเกษตร 25-30 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.5

Table 2 Land use

Land use	Success Group (n = 39)		Non Success Group (n = 127)		Non participate Group (n = 368)		Total (n = 534)	
	No.	%	No.	%	No.	%	No.	%
1-5 Rai	0	0.0	0	0.0	11	3.0	11	2.1
6-10 Rai	0	0.0	0	0.0	26	7.1	26	4.9
11-15 Rai	0	0.0	27	21.3	163	44.4	190	35.6
16-20 Rai	0	0.0	26	20.5	78	21.3	104	19.5
21-25 Rai	0	0.0	16	12.6	68	18.5	84	15.7
25-30 Rai	2	5.1	14	11.0	9	2.5	25	4.7
31-35 Rai	9	23.1	40	31.5	12	3.3	61	11.4
35 up	28	71.8	4	3.1	0	0.0	33	6.2
Total	39	100.0	127	100.0	368	100.0	534	100.0

จำนวนสมาชิกในครอบครัว เกษตรกรกลุ่มที่สำเร็จ พบว่า เกษตรกรมากกว่ากึ่งหนึ่งมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมา 1-3 คน คิดเป็นร้อยละ 23.0 และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 7-10 คน คิดเป็นร้อยละ 10.3 เกษตรกรกลุ่มที่ยังไม่สำเร็จ พบว่า เกษตรกรมากกว่ากึ่งหนึ่ง มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 56.7 รอง

ลงมา 1-3 คน คิดเป็นร้อยละ 30.7 และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 7-10 คน คิดเป็นร้อยละ 12.6 เกษตรกรกลุ่มที่ไม่รับนำไปใช้ พบว่า เกษตรกรมากกว่ากึ่งหนึ่งมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 1-3 คน คิดเป็นร้อยละ 62.9 รองลงมา 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 28.3 และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 7-10 คน คิดเป็นร้อยละ 8.7

Table 3 Number of family members

Land use	Success Group (n = 39)		Non Success Group (n = 127)		Non participate Group (n = 368)		Total (n = 534)	
	No.	%	No.	%	No.	%	No.	%
1-3	9	23.0	39	30.7	231	62.9	279	52.2
4-6	26	66.7	72	56.7	105	28.3	204	38.1
7-10	4	10.3	16	12.6	32	8.7	52	9.7
More than 10	0	0.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Total	39	100.0	127	100.0	368	100.0	534	100.0

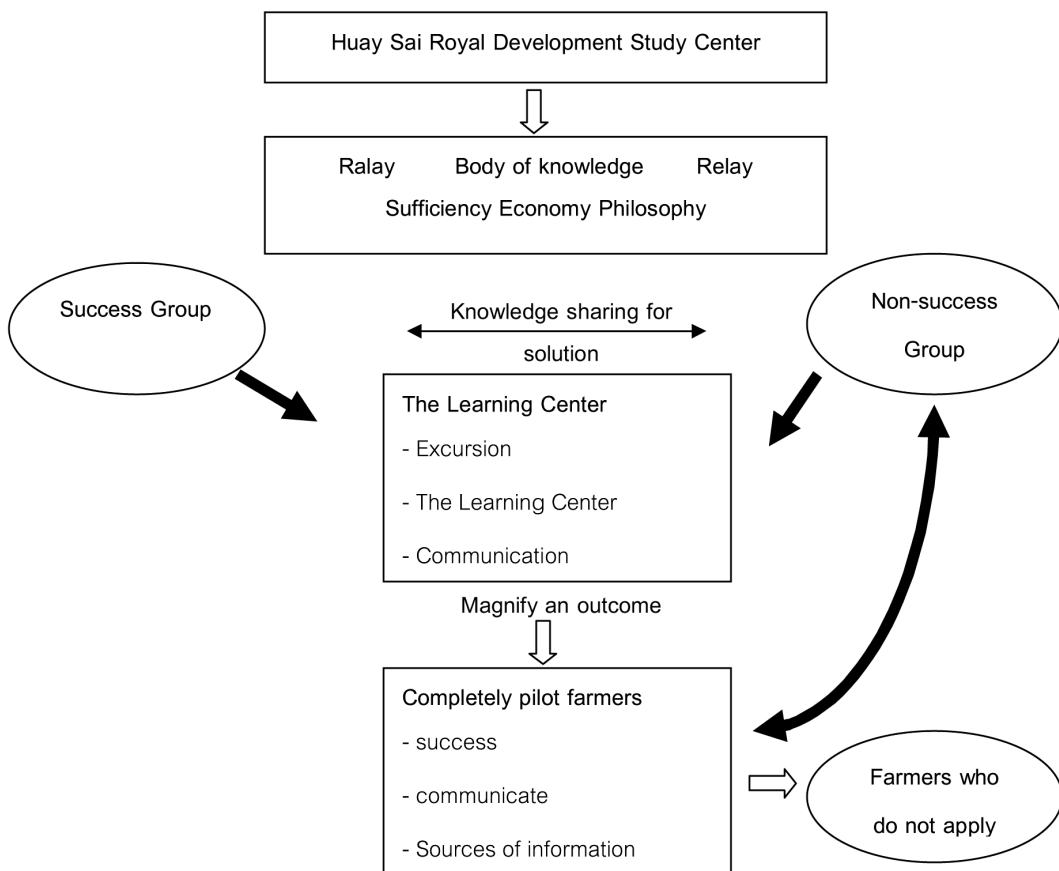
จากการวิเคราะห์และสรุปจากเกษตรกรทั้ง 3 กลุ่มที่ได้ทำการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าเกษตรกร แต่ละกลุ่ม มีความเข้าใจในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ กับกลุ่มที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ในสองกลุ่มนี้มีความเข้าใจเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี มีความตั้งมั่นที่จะใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ให้เกิดความยั่งยืนเมื่อพบปัญหา ก็จะแก้ไขโดยการปรึกษาซึ่งกันและกัน มีการวางแผนการปลูกพืช การดำเนินชีวิตประจำวันโดยใช้ความรู้ที่ได้จากการดูงานและการอบรม มาเป็นต้นแบบในการดำเนินกิจกรรม เกษตรกร 2 ส่วนนี้พบกับการเปลี่ยนแปลงชีวิตอย่างน่าอัศจรรย์ จากชีวิตที่แทบสิ้นหวัง กลับมาเป็นชีวิตที่สมหวัง คือ หมดหนี้ มีเงินออม รู้จักความพอเพียง พบกันความสุขในครอบครัว ส่วนเกษตรกรที่ยังไม่สำเร็จนั้น ก็เรียกว่ารอกคอยที่จะสำเร็จ เหตุที่ทำให้ประสบความสำเร็จช้ากว่ารายอื่น ด้วยข้อจำกัดทางปัจจัยหลายๆ ด้าน เช่น แหล่งน้ำ เป็นสาเหตุหลักของการทำกิจกรรมทางการเกษตร ส่วนรายได้รายจ่าย สามารถคุมได้ และปัจจัยอื่นๆ ก็ นับว่ายังไม่สำคัญหรือ ส่งผลเท่ากับแหล่งน้ำ

ส่วนเกษตรกรกลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่ไม่ยอมรับนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้นั้นสรุปได้ว่าขาดความเชื่อมั่นว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถใช้ได้กับชีวิตจริง มีความคาดหวังที่ผิด ที่ว่าหน่วยงานราชการจะให้โน้नแจกันนี้ และไม่ยอมทำความเข้าใจ ไม่ยอมรับ

กับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะถ้าใจไม่ศรัทธาตั้งมั่นเสียแล้ว ก็เป็นเรื่องยากที่จะโน้มน้าวให้มาใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็ระบุอยู่แล้วว่า ไม่ต้องไปบังคับเขา เอาความสมัครใจเป็นที่ตั้ง แล้วค่อยคุยกัน ทุกอย่างเป็นปัญหาไปหมด เคยชินกับระบบเดิมๆ ไม่ยอมเปิดใจเปลี่ยนแปลงใดๆ คนกลุ่มนี้จะกลับมาติดต่อเมื่อไม่สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ เนื่องจากเครดิตหมดลง เป็นหนี้ที่ไม่สามารถชำระได้ ไม่มี ทางออกจริงๆ จึงจะค่อยมองว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นทางเลือกสุดท้าย ถึงจะเริ่มให้ความสำคัญจริงๆ แล้วก็ตั้งมั่นเพื่อความอยู่รอด การที่จะให้กลุ่มที่ไม่ยอมรับนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ให้กลับมาสนใจและใช้ ก็ น่าจะให้กลุ่มที่สำเร็จเป็นหลัก ในการแสดงฐานะความมั่นคงที่ยั่งยืนให้เห็น และค่อยๆ ชักชวนโน้มน้าวอย่างค่อยเป็นค่อยไปจน สามารถซึมซับความรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ดี แล้วจึงค่อยหันมาดูว่าจะกำหนดกิจกรรมการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อย่างไรให้สอดคล้องและสำเร็จ ได้การกำหนดรูปแบบแนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในศูนย์การศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริจากต้นแบบแผนผังนี้ โดยใช้ศูนย์ศึกษาการ พัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นที่ตั้ง คือ เป็นเสมือนศูนย์กลางที่จะสร้างองค์ความรู้ และ รวบรวมข้อมูลทางด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐานความรู้หลัก

แล้วถ่ายทอดสู่เกษตรกรสมาชิกศูนย์โดยเลือกเกษตรกรกลุ่มที่สำเร็จแล้ว และกลุ่มที่ยังไม่สำเร็จ เพื่อให้เกษตรกรทั้งสองกลุ่มนี้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และแลกเปลี่ยนความรู้พร้อมแก้ไขปัญหาร่วมกัน ให้กันและกันเอง หลังจากนั้นคัดดูบ้านเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ จัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้รู้อาตังได้มากกว่า 1 ศูนย์ ดูตามผลสัมฤทธิ์ทางความสำเร็จเพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้ให้เกษตรกรที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงาน และอบรมถ่ายทอดความรู้ทางด้าน ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงได้ รวมทั้งเกษตรกรที่ยังไม่สำเร็จ ก็มีแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม แลกเปลี่ยนทักษะร่วมกันจากนั้นคัดเลือก

เกษตรกรที่มีความสมบูรณ์ที่สุดทางด้านกิจกรรมการเกษตรและประสบความสำเร็จในการ ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการดำเนินชีวิต มาเป็นเกษตรกรต้นแบบ เพื่อขยายผลไปสู่เกษตรกรที่ไม่รับนำไปใช้ เพื่อให้เห็นข้อแตกต่างระหว่าง การดำเนินชีวิตด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กับการไม่รับนำไปใช้ให้เป็นข้อมูลการตัดสินใจ การดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสร้างความกระจำให้กับเกษตรกร และเป็นรูปแบบการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จได้

สรุปและวิจารณ์

จากการศึกษาการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจาก

พระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

รูปแบบกิจกรรมทางการเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และปัจจัย

สำคัญในการทำการเกษตรคือแหล่งน้ำและพืชพันธุ์ต่างๆ เพื่อทำการเกษตร เพราะน้ำเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญของการเกษตร โดยต้องการให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนช่วยเหลือและสนับสนุนในส่วนของการเพิ่มเติมน้ำ การดำเนินชีวิตประจำวันตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกพืชผักสวนทำไร่ในสวนผสม ตามแนวทฤษฎีใหม่แบบ ผสมผสาน โดยใช้วัตถุดิบและทรัพยากรจากธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น และปลูกทดแทนหรือสร้างทรัพยากรใหม่ ๆ ทดแทน เช่น การปลูกต้นยูคาลิปตัสตลอดแนวแถวคูนา หรือการปลูกไม้ไผ่ไว้แถบปลายนาท้ายบ้าน หรือหัวบ้าน เพราะการปลูกต้นยูคาลิปตัสสามารถนำไปขายเพื่อเป็นทุนสำหรับการเกษตรได้ในส่วนหนึ่ง และการปลูกไม้เพื่อทดแทนทรัพยากรที่สูญหายไปนั้น เป็นการทดแทนทรัพยากรที่นำมาใช้ในการทำการเกษตรตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การนำไม้ไผ่มาทำเป็นรั้ว ทำค้ำปลูกถั่ว ปลูกบวบ ปลูกผัก เป็นต้น และไม้ยังมีอายุยืนสารพัดประโยชน์ เกษตรกรจึงนิยมปลูกไม้ เพราะนอกจากจะใช้ประโยชน์มากมายแล้ว ยังสามารถปลูกไว้เป็นมรดกสืบทอดหลายรุ่น เพราะสามารถประโยชน์ได้ทุกส่วน ตั้งแต่รากไม้เป็นสมุนไพรอย่างหนึ่งที่ใช้เป็นยารักษาโรคได้ หน่อไม้หรือหน่อไม้ใช้ทำอาหาร กาบหรือใบไม้ ใช้ห่ออาหารหรือหมักบู้ย กิ่งและแขนงใช้ทำรั้ว ลำต้นใช้ประโยชน์ได้สารพัดอย่าง ตั้งแต่นำมาใช้ปลูกสร้างที่พักอาศัยและแปรรูปเป็นเครื่องจักสานและเครื่องมือเครื่องใช้นานาชนิดจนถึงนำมาใช้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้น เกษตรกรจึงมักปลูกไม้ตามหัวไร่ปลายนา และปลูกไว้รอบบ้านเพื่อใช้เป็นรั้วบ้านและป้องกันพาญ เพราะไม้ไผ่จะลุตามลมไม่หักโค่นเหมือนไม้อื่น หากปลูกไม้ไผ่ตามริมแม่น้ำลำคลองจะช่วยชะลอความเร็วของกระแสน้ำไม่ให้ดินพังทลายง่าย นอกจากนี้ไผ่ยัง ใช้เป็นอาหารในครัวเรือนได้ด้วย นอกจากนี้เกษตรกรยังมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน เช่น การจดรายรับ รายจ่ายภายใน ครอบครัว ที่ได้จากการทำการเกษตรหรือรายรับรายจ่ายส่วนอื่นๆ ที่มีเข้ามา มีการจัดสรรค่าใช้จ่ายในแต่ละวัน แบ่งเงินส่วนหนึ่งไว้

ใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน รวมถึงนำเงินที่เหลือที่ได้จากค่าใช้จ่ายในแต่ละวันมาออมไว้ทำให้มีเงินออมในยามฉุกเฉินตลอดเวลา อีกประการหนึ่งจะใช้สิ่งของทุกชิ้นอย่างรู้คุณค่า โดยมีการคิดคำนวณก่อนที่จะซื้อของสิ่งหนึ่งว่าสิ่งของนั้นๆ สามารถใช้ได้นานแค่ไหน คุ่มหรือไม้กับการซื้อในแต่ละครั้ง การกระทำนั้นนอกจากจะได้ของใช้ที่มีประสิทธิภาพแล้วยังเป็นการประหยัดเงินซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราชเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิต ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านของความมีเหตุผลและความพอประมาณ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กังสดาล อยู่เย็น (2544) ได้ศึกษาพลวัตชุมชนบ้านเป็ดในภาคใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาพัฒนาการชุมชนด้านเศรษฐกิจ ศึกษาลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงที่มีในชุมชน และปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนบ้านป่าเกร็ดใน อ.เมือง จ.ตราด โดยลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ รูปแบบการผลิตที่นำแนวทางเกษตรทางเลือกมาใช้ หรือแนวทางการปฏิบัติที่ใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าและอย่างระมัดระวังการบริโภคที่มีความเรียบง่าย ประหยัด ใส่ใจกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ผู้ผลิตกับพ่อค้ารู้ทันข่าวสารในการต่อราคาสินค้า รวมถึงการมีจิตใจไม่โลภ เกิดการซื้อขายที่ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์เท่าเทียมกัน ในการจัดสรรผลผลิตให้แก่ญาติ 462 พี่น้องและชุมชน ทั้งในรูปแบบของวัตถุดิบ แรงงานและทรัพยากร อาชีพที่เห็นได้ชัดเจนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือการทำสวนผลไม้ การทำนาทุ่งธรรมชาติ และประมงพื้นบ้าน ทั้งนี้พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ผู้นำชุมชน กระบวนการเรียนรู้ กลุ่ม ชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน สังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ภาวะหนี้สิน หน่วยงานนอกชุมชน นอกจากนี้มีข้อเสนอให้พัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและหน่วยงานในชุมชน ให้มีความรู้ วิสัยทัศน์แนวคิดด้าน

เศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจน เพื่อให้การทำงานชุมชนมีประสิทธิภาพเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยมุ่งสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และคำนึงถึงฐานทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนเป็นสำคัญ

คำขอบคุณ

ขอขอบคุณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ได้สนับสนุนทุนการวิจัยในครั้งนี้และขอบคุณ บุคลากร ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี ในการอำนวยความสะดวกและเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กังสดาล อยู่เย็น . 2544. พลวัตชุมชนบ้านเป็ดในภายใต้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. 2547. เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, กรุงเทพฯ.
- ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์. 2545. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างค่านิยมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียน และชุมชนด้วยโครงการอาชีพ”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทรงชัย ดิยานนท์. 2541. การศึกษาทักษะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงรายได้ ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- นิคม มูลิกะคามะ. 2542. ทฤษฎีใหม่ในหลวง: ชีวิตพอเพียง. สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, กรุงเทพฯ.
- ประเวศ วะสี. 2542. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- บันทร อ่อนคำ. 2542. รับวิฤตโลก ปี 2000 เศรษฐกิจยั่งยืน. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, กรุงเทพฯ.
- ศศิพร ปาณินบุตร. 2544. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนิน ชีวิตของเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่. กลุ่มพัฒนางานวิจัยด้านส่งเสริมการเกษตร กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร.
- อรสุตา เจริญรัตน์. 2546. เศรษฐกิจพอเพียงภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ.
- Galtong, J. 1980. Self-Reliance; A Strategies for Development. London: BoGleL'Ouvetuer.
- Spradley, James P. and McCurdy, David W. 1972. The cultural experience: ethnography in complex society. Prospect Heights, Illinois: Weveland Press.